

Naslov: Kolaboracija u Evropi u okviru holokausta**Autori:**

Anduana Shahini (Albanija),

Aleksandar Veljanoski (Severna Makedonija),

Vesna Rašković (Srbija)

Istorijski savetnik: Laura Fontana**Pedagoški savetnik:** Loranda Miletić**Vreme predviđeno za nastavnu aktivnost:** 2 školska časa**Odrednice o uzrastu i mesto u nastavnom planu i programu:**

Zemlja	Albanija	Severna Makedonija	Srbija
Ciljna grupa/Odrednica o uzrastu	15-18	15-18	15-18
Mesto u nastavnom planu i programu	<p>Holokaust nije obavezna tema u nastavi istorije, međutim, učenicima se nudi dvočasovni modul (u okviru različitih opcija: izvođenje praktične aktivnosti ili vođenje malog projekta) sa posebnim fokusom na Holokaust. Uopšteno govoreći, temu Holokausta obrađujemo u 5. poglavlju „Period velikih potresa, od Prvog do Drugog svetskog rata” u desetom razredu gimnazije i u 5. poglavlju „Drugi svetski rat” u jedanaestom razredu gimnazije. 27. januar, Dan sećanja na Holokaust i zločine protiv čovečnosti, se obeležava različitim aktivnostima koje škole organizuju na poziv Ministarstva prosvete. http://arsimi.gov.al/wp-content/uploads/2021/08/Document.pdf</p>	<p><i>Holokaust u Drugom svetskom ratu i njegove posledice</i> je tema koja se izučava u dva predmeta u okviru teme: Svet, Evropa i Balkansko poluostrvo u Drugom svetskom ratu u devetom razredu osnovne škole. Pored toga, tema se obrađuje u trećoj godini srednjoškolskog obrazovanja u okviru teme: Svet u Drugom svetu – Posledice Drugog svetskog rata i Holokausta. kao i na prvom času istorije kao izbornog predmeta u četvrtoj godini srednjoškolskog obrazovanja – Nirnberška suđenja.</p>	<p>Poseban akcenat se na Holokaust stavlja u završnim razredima srednje škole. Učenici mogu naučiti o nastanku Holokausta i ranije, posebno kada se bave antijudaizmom. Nastavnici odlučuju o broju sati koji će se posvetiti nastavi o Holokaustu.</p>

Nastavni ciljevi (Šta nameravamo da postignemo ovom nastavnom aktivnošću?):

Učenici proširuju svoje znanje i kritičko razumevanje Drugog svetskog rata i holokausta proučavanjem različitih primera saradnje u Evropi tokom nacističke ere i uloge saradnika u sprovođenju politike „Konačnog rešenja“. Analizom različitih tipova istorijskih izvora i korišćenjem strategija saradnje i interaktivnog učenja, učenici će istražiti oblike i stepene saradnje u studijama slučaja Bugarske, Rumunije i Italije.

Ishodi učenja (Šta će učenici znati i moći da urade nakon učešće u ovoj nastavnoj aktivnosti?)

Učenici će moći da:

1. definišu nove pojmove: kolaboracija, saradnja, protokol iz Vanzeje, „Konačno rešenje“,
2. analiziraju oblike kolaboracije i saradnje na primerima progona i deportacije Jevreja u Italiji, Bugarskoj i Rumuniji
3. pronadju sličnosti i razlike u procesu implementacije „Konačnog rešenja“
4. protumače različite vrste istorijskih izvora i dokumenata.

Ključno pitanje: Koje kategorije ljudi su bile uključene u vršenje genocida nad Jevrejima u svakoj od analiziranih zemalja?

Uvod

Predviđeno vreme: 30 minuta

Zadatak za učenike: 1. septembra 1939. nacistička Nemačka je izvršila invaziju na Poljsku. Dva dana kasnije, Britanija i Francuska objavile su rat Nemačkoj. U devet meseci nakon invazije na Poljsku, nemačka vojska je brzo osvojila veći deo zapadne i severne Evrope. Nakon agresije na SSSR juna 1941. godine, nacisti su okupirali druge zemlje na istoku Evrope..

a) Posmatrajte [mapu 1](#) i [mapu 2](#), (prilozi 1 i 2) i uporedite ih. U tome će vam pomoći odgovori na sledeća pitanja:

1. Koja je evropska država bila prvi saveznik Hitlerove Nemačke i jedan od osnivača Osovine? Koje su tri zemlje bile osnivači i glavni partneri u onome što je na kraju nazvano Silama Osovine? Pronađite ih na mapi.
2. Koje evropske zemlje je nacistička Nemačka osvojila do kraja 1942. godine?
3. Koje su zemlje 1942. postale saveznice Nemačke ili su bile u velikoj meri zavisne države?

b) Pogledajte [mapu 3](#) (prilog 3) koja prikazuje raspored jevrejskog stanovništva u Evropi 1933. godine i odgovorite na pitanja:

1. Gde su živele najveće jevrejske zajednice u predratnoj Evropi?
2. Pronađite na mapi tri zemlje sa najvećom jevrejskom populacijom pre Drugog svetskog rata.

Napomena za nastavnike: Nastavnik treba da objasni učenicima da je u istočnoj Evropi, posebno u Poljskoj i Rusiji, mnogo Jevreja živelo u malim trgovačkim gradovima ili selima koja

su se na jidišu zvala *shtetl* („mali gradovi“). Jevreji iz istočne Evrope živeli su zasebnim životom kao manjina unutar većinske kulturne zajednice. Govorili su jidiš, koji kombinuje elemente nemačkog i hebrejskog. Većina zapadnih Jevreja obično je imala tendenciju da usvoji običaje zemlje u kojoj su živeli, brže se asimilujući. Oni su takođe progresivno slabili svoje veze sa religijom. Ipak, pored njihovih društvenih, kulturnih i ekonomskih razlika, Jevreji su bili jednako proganjani jer su smatrani jednim narodom, jednom podljudskom rasom koju je trebalo izolovati i eliminisati jer ih je nacizam smatrao opasnim. Dolaskom Hitlera na vlast 1933. godine, antisemitizam je postao centralni deo političkog programa nacističke partije, uz brojne mere diskriminacije i donošenje rasnih zakona (Nirnberški zakoni) u septembru 1935. godine. Svi Jevreji koji žive u Nemačkoj postali su neprijatelji, a time i potencijalne žrtve, a njihovi životi su se zauvek promenili.

c) 1933. godine su nacisti došli na vlast obećavajući da će izgraditi veću i jaču Nemačku, zasnovanu na rasno i biološki kohezivnoj zajednici. Za nacističku bi ovaj Treći rajh bio nacionalna, narodna zajednica, odnosno društvo organizovano oko ideja „rase“. Nacisti nisu verovali da jevrejski narod (između ostalih) može ili treba da bude deo ove nove Nemačke. Da bi stvorili Treći Rajh, nacisti su prvo morali da smisle način da eliminišu pola miliona nemačkih Jevreja. Različitim antijevrejskim merama, nacisti su uspeli da nateraju polovinu nemačkih Jevreja da emigrira do početka Drugog svetskog rata. Nakon anšlusa (aneksije) Austrije i izbijanja Drugog svetskog rata, milioni Jevreja su došli pod nacističku kontrolu. Posle šest godina antijevrejskih mera u Trećem rajhu, Jevreja je bilo više nego ranije. Agresijom na Poljsku, u prve dve godine rata počela je nova faza nasilja, koja je bila rasprostranjenija, sistematičnija i radikalnija. U nekom trenutku u poslednjih nekoliko meseci 1941. odlučeno je da se „Konačno rešenje jevrejskog pitanja“ privede kraju.

Nastavnici potom treba da postave sledeće pitanje učenicima:

- Dali možete da zaključite šta je bilo „Konačno rešenje“?

Nastavnik upućuje učenike da prouče definiciju koju mogu da vide na ekranu računara. Ako učenicima nije poznat termin 'eufemizam', treba ih uputiti da nađu objašnjenje u Listi ključnih pojmova. Isti spisak sadrži i objašnjenje pojma „Konačno rešenje“.

„Konačno rešenje“, skraćena verzija nacističkog izraza, „Konačno rešenje jevrejskog pitanja“, bio je eufemizam koji su lideri nacističke Nemačke koristili za masovno ubijanje evropskih Jevreja. „Konačno rešenje jevrejskog pitanja“ bila je poslednja faza Holokausta i odvijala se od leta/jeseni 1941. do 1945. Bilo je to namerno, planirano masovno ubistvo evropskih Jevreja. Mnogi Jevreji su ubijeni i pre nego što je počelo „Konačno rešenje“. Međutim, velika većina Jevreja koji su poginuli u Holokaustu ubijena je u okviru „Konačnog rešenja“.

Nastavnik objašnjava učenicima da su u svim evropskim okupiranim zemljama ili u zemljama koje su bile savezničke Nemačke, nacističke okupatorske snage diskriminirale i proganjale Jevreje, često u saradnji sa lokalnim vlastima. Ipak, u svakoj zemlji su se progon i deportacija odvijali u različito vreme i na različite načine. Masovno ubijanje Jevreja od strane nacističke Nemačke i njenih saradnika zahtevalo je koordinaciju i saradnju vladinih agencija širom Evrope pod kontrolom Osovine. Ne znamo tačan datum kada je nacistički režim doneo odluku o

genocidu jer nisu pronađeni precizni dokumenti, ali istoričari veruju da su ovu odluku doneli Hitler i najviši nacistički lideri krajem 1941.

Dana 20. januara 1942. godine, petnaest visokih nacističkih zvaničnika i predstavnika vlasti Rajha učestvovalo je na sastanku održanom u Vanzeji (predgrađe Berlina) kojim je predsedavao Rajnhard Hajdrih, šef Glavnog ureda za bezbednost Rajha (RSHA) kako bi razgovarali o koordinisanju sprovođenja takozvanog „Konačnog rešenja jevrejskog pitanja“, što je bio šifrovani naziv za sistematsko uništavanje evropskih Jevreja. Adolf Ajhman, načelnik Odeljenja za jevrejska pitanja, pripremio je zapisnik sa sastanka na osnovu transkripta stenografa. Kasnije je otkrio da reči koje je koristio za pisanje zapisnika nisu bile tačne reči koje su koristili učesnici. Prava namera izvršenja genocida zapravo je bila skrivena iza službenog jezika (na primer: 'evakuacija' je označavala deportaciju u koncentracione logore i stratišta, dok je 'odgovarajući tretman' označavao ubijanje. Koristili su precizne reči a ne ublažene pojmove, za razliku od Ajhmana, koji je u Protokolu pribegavao eufemizmima.

Na sastanku koji je trajao jedva sat i po, zapečaćena je sudbina miliona Jevreja.

Zadatak za učenike:

1. Pročitajte tekst napisan kurzivom iz Protokola u Vanzeji i pokušajte da odgovorite:

- Koja je bila svrha Vanzejske konferencije?
- Obratite pažnju na rečnik i izraze koji se koriste kada se govori o „jevrejskom pitanju“, na eufemizme, suviše blage ili indirektne reči ili izraze koji zamenjuju previše grube ili oštre reči, a koji mogu prikriti opasne ili nezakonite namere. Koje su izraze nacisti koristili da prikriju te namere ili politiku? Podvucite ih u tekstu.

Konačno rešenje jevrejskog problema u Evropi obuhvata oko 11 miliona Jevreja. . . .

Pod odgovarajućim rukovodstvom, Jevreji treba da budu dovedeni na Istok u okviru Konačnog rešenja, za korišćenje njihove radne snage. U velikim radnim grupama, odvojeni po polovima, Jevreji sposobni za rad će biti transportovani u ove oblasti i angažovani na izgradnji puteva, tokom čega će, bez sumnje, veliki deo njih otpasti usled prirodnih gubitaka.

Preživeli ostatak, jasno oni sa najvećim snagama otpora, će dobiti specijalan tretman, jer bi, ako bi bili oslobođeni, činili ćeliju klicu za ponovno uspostavljanje jevrejštine. U programu praktičnog izvođenja Konačnog rešenja, Evropa je pročešljana od Zapada do Istoka.

2. Skenirajte ovaj QR kod na svom mobilnom telefonu ili otvorite Prilog 6 i proučite listu zemalja koje se pominju u Protokolu iz Vanzeje, a onda odgovorite na sledeća pitanja:

- Ako razmislite o vršenju genocida širom okupirane Evrope, koje su po vašem mišljenju bile glavne poteškoće sa kojima su se nacisti morali suočiti? (na primer: nacisti nisu govorili lokalne jezike, nisu znali ko su Jevreji ili nisu imali spiskove sa njihovim imenima, nisu znali kako će lokalno stanovništvo reagovati...)

- Imajući u vidu Hitlerovu želju da eliminiše Jevreje širom Evrope pod nacističkom vlašću, kakva razlika, po vašem mišljenju, postoji između saveznika i kolaboracionista? A između saradnje i saradnje? Ako niste sigurni u odgovor, proverite značenje ovih termina na Listi ključnih pojmova.
- Koje su zemlje navedene u tabeli A? Kakav je odnos ovih zemalja i nacističke Nemačke? Ako niste sigurni u odgovor, pogledajte [mapu 1](#) i [mapu 2](#).
- Koje su zemlje navedene u tabeli B? Kakav je odnos ovih zemalja i nacističke Nemačke? Ako niste sigurni u odgovor, pogledajte [mapu 1](#) i [mapu 2](#).

Rad po grupama

DEO I. Predviđeno vreme: 30 minuta

Napomena za nastavnike: Nastavnik treba da podeli učenike u tri grupe. Svaka grupa će dobiti nastavni materijal o zemlji koja je bila saveznik Trećeg rajha ili je saradivala sa nacističkom Nemačkom. Učenici treba da urade sve zadatke navedene na radnom listu i pripreme zajedničku prezentaciju o svojim zaključcima. U drugom koraku, studenti će prezentovati svoj rad i popuniti zajedničku tabelu sa podacima o odabranim zemljama – Bugarskoj, Italiji i Rumuniji.

Konačni cilj je da se potvrdi teza da takozvano „Konačno rešenje“ jeste nacistički projekat, ali je njegovo sprovođenje zavisilo od širokog spektra kolaboracionista u Evropi.

Nastavnik objašnjava učenicima da se kolaboracija odvijala u svakoj zemlji u Evropi koja je bila okupirana, bila u savezu sa nacističkom Nemačkom ili pak bila neutralna. Kolaboracija je imala veoma različite vidove, od hapšenja Jevreja ili njihovog interniranja u tranzitnim logorima preko konfiskovanja sveukupne imovine do učestvovanja u masovnom ubijanju Jevreja. Raznolikost oblika i ispoljavanja kolaboracije obuhvatala je sve društvene grupe, političke partije i organizacije, privredni i kulturni sektor, crkvu i vojsku, uz vlast i policiju. Ponašanje svakog lokalnog stanovništva treba sagledati u odnosu na postupke njihovih vlada. Granica između dobrovoljne i prisilne saradnje često je bila vrlo tanka. Neki ljudi su se uključili iz nužde, saradivali su iz straha od deportacije i odmazde; drugi su to činili zbog mogućnosti ličnog napredovanja, poboljšanja životnih uslova, iz praktičnih razloga, zbog korupcije, zarad lične koristi ili ideološkog ubeđenja. Neki su bili posve pasivni, obavljali uobičajene svakodnevne poslove i tako svojom ravnodušnošću podržavali kriminalne aktivnosti u svojoj zemlji. Može se pretpostaviti da bez pomoći i podrške lokalnih vlasti i konformističkog ponašanja lokalnog stanovništva, nemačka okupaciona mašinerija ne bi mogla da funkcioniše kako je na kraju funkcionisala.

Grupa 1 Italija

27. septembra 1940.godine, formirane su sile Osovine pošto su Nemačka, Italija i Japan postali saveznici potpisivanjem Trojnog pakta u Berlinu. Pakt je predviđao međusobnu pomoć u slučaju da bilo koja od potpisnica pretrpi napad neke nacije koja do tada nije već bila uključena u rat.

Jevrejsko stanovništvo: oko 48.000.

Jevreji pod fašističkim režimom u Italiji

Jevrejska zajednica u Italiji bila je jedna od najstarijih u Evropi. Do tridesetih godina dvadesetog veka, italijanski Jevreji su bili potpuno integrisani u italijansku kulturu i društvo. 1933. godine je u Italiji živelo oko 50.000 Jevreja. Iako je antisemitizam bio prisutan u političkom diskursu Musolinija i nekoliko vladajućih fašista, nije bio prioritetna tema čak ni kad se govori o kulturnom nasleđu. Režim nije pokazivao spremnost da progoni malu jevrejsku zajednicu sve do 1938. godine, kada su usvojeni rasni zakoni. Musolinijeva politika prema Jevrejima je nezavisno osmišljena i sprovedena, a ne – kako mnogi ljudi još uvek tvrde – kasni ustupak Hitlerovom ratu protiv Jevreja.

Zadatak za učenike: Pogledajte ilustraciju i odgovorite na pitanja:

1. Kojih su prava bili lišeni italijanski Jevrej posle 1938. godine?
2. Kakav je bio položaj Jevreja u italijanskom društvu posle 1938. godine?
3. Kakva je bila politika režima prema stranim Jevrejima u Italiji, od kojih su mnogi pobjegli iz svojih zemalja da bi izbegli deportaciju?

[Antisemitski strip](#) (Prilog 4) objavljeni su u „La Difesa della Razza” povodom antisemitskog zakona „Mere za odbranu italijanske rase”. Prevod početka teksta: „Na osnovu razmatranja Saveta ministara”. Prevod leve table: „Jevreji ne mogu da obezbede vojnu službu. Jevreji ne mogu da obavljaju funkciju staratelja. Jevreji ne mogu da poseduju interese nacionalne odbrane. Jevreji ne mogu posedovati zemlju i zgrade. Jevreji ne smeju imati arijevske domaćice u svojim domaćinstvima. Proterivanje stranih Jevreja.” Prevod desne table: „Jevreja ne može biti u vojnoj i civilnoj upravi. Jevreja ne sme biti u partiji. Jevreja ne sme biti u pokrajinskim i opštinskim organima. Jevreja ne sme biti u državnim organima. Jevreja ne sme biti u bankama. Jevreja ne sme biti u osiguravajućim kompanijama. Jevreji su izbačeni iz italijanskih škola.”

Između 1938. i septembra 1943. fašistički režim je na mnogo načina diskriminisao jevrejsku zajednicu i uspostavio koncentracione logore za strane Jevreje i za one Jevreje koji su smatrani opasnim ili koji su pružali otpor. U logorima za interniranje u Italiji Jevreji nisu ubijani niti podvrgavani prinudnom radu, stopa smrtnosti nikada nije dostigla razmere nacističkih koncentracionih logora, ali su zatvoreni Jevreji trpeli glad, hladnoću, bolesti i uopšte, bili lišeni slobode. Kontinuirani psihološki i ekonomski pritisak nakon 1938. uticao je da mnogi Jevreji emigriraju u SAD.

Italija je 1940. godine ušla u rat na strani Nemačke i započela svoje ekspanzionističke kampanje. Već 1942. Musolini je bio obavešten o deportacijama Jevreja u svim nacističkim okupiranim zemljama i o masovnim ubijanjima, međutim, oklevao je da Hitleru preda Jevreje koji su pobjegli na teritorije pod italijanskom upravom. On to nije učinio iz sažaljenja ili velikodušnosti, već da bi održao kontrolu nad sopstvenim teritorijama i stanovništvom. Italijanska vojska i civilne vlasti štatile su Jevreje u oblastima kao što su južna Francuska, Grčka i Hrvatska.

- Odgledajte [video sa svedočenjem](#) (Prilog 5) u kom Flori (Florica) Jagoda opisuje traženje utočišta u Italiji. Pronađite odgovore na pitanja:

Bežeći iz Zagreba, gde je porodica Flori pronašla utočište?

Kako Flori opisuje atmosferu u Bariju?

Šta joj je bio najveći problem kada je stigla u Bari?

Situacija se drastično promenila nakon pada Musolinija (25. jula 1943.), a posebno neposredno posle 8. septembra 1943. godine, kada je objavljeno da je italijanska vlada potpisala bezuslovno primirje sa saveznicima. Hitler je odmah reagovao invazijom na severnu i centralnu Italiju, kao i okupacijom italijanskih područja u Jugoslaviji, Grčkoj i Francuskoj. Pogledajte [mapu 4](#) (Prilog 7) i pronađite te oblasti.

Sa nemačkom okupacijom, položaj Jevreja, već potpuno izolovanih i lišenih prava, znatno se pogoršao. Bili su u opasnosti od deportacije. Za razliku od drugih zemalja, Jevreji u Italiji živeli su raštrkani po celom poluostrvu, a samo su u većim gradovima postojale jevrejske zajednice. Za naciste je bilo od suštinskog značaja da mogu da ih lociraju, budući da su mnogi Jevreji živeli skriveno ili pod lažnim identitetom. Upravo zato što je fašistički režim već izvršio popis Jevreja prethodnih godina, nacističke vlasti su lako mogle da dobiju spiskove ljudi koji su bili registrovani kao Jevreji kako bi mogli da ih uhapsu.

2. Nemačka je okupirala Italiju. Logori i deportacija Jevreja.

Nemačka okupacija Italije radikalno je promenila situaciju za preostalih 43.000 italijanskih Jevreja koji žive u severnom delu zemlje. Nemci su brzo uspostavili SS i policijski aparat i obnovili fašističku vladu u marionetskoj vladi (RSI, Italijanska Socijalna Republika – RSI, koju je vodio Musolini) kako bi olakšali hapšenja i deportacije. Uz pomoć lokalnih vlasti, nemačke vlasti su uhapsile Jevreje u Rimu, Milanu, Đenovi, Firenci, Trstu i drugim većim gradovima severne Italije. Da bi sakupili Jevreje pre deportacije, nacisti su uspostavili policijske tranzitne logore u Fosoli di Karpri blizu Modene i u Borgo San Dalmaco, u blizini francuske granice. Privođenja se nisu uvek odvijala u skladu sa očekivanjima nacističkih vlasti, jer su Jevreji posle prvih hapšenja u septembru i oktobru 1943. godine pokušavali da se spasu na svaki način, neprestano se seleći sa jednog mesta na drugo. Mnogi su emigrirali u Švajcarsku ili su pokušali da pobegnu na jug, gde su se saveznici već vili iskricali. Ne bi se spasli, Jevreji su se krili po manastirima, bolnicama i privatnim kućama. Mnogi Italijani i verske vlasti, ne samo katoličke, su im u tome pomogli. 80% Jevreja koji žive u okupiranoj Italiji uspelo je da izbegne deportacije, što je najveći procenat u celoj okupiranoj Evropi. Većinu uhapšenih Jevreja potkazali su fašisti ili špijuni koje su unajmili nacisti. Skoro svi Jevreji zarobljeni u Italiji deportovani su u Aušvic-Birkenau da bi bili ubijeni po dolasku, vidi [mapu 5](#) (Prilog 8) osim nekih manjih grupa Jevreja engleske ili turske nacionalnosti koji su deportovani u Bergen-Belzen, Buhensvald, Ravensbrik i koncentracioni logori Flossenbirg. Prema podacima sa sajta Američkog memorijalnog centra Holokausta (USHMM), Nemci su deportovali najmanje 8.564 Jevreja iz Italije, Francuske pod italijanskom okupacijom, sa ostrva Rodos i Kos, najvećim delom u Aušvic-Birkenau.

Proučite [vremensku osu 1](#) (Prilog 9) i odgovorite na pitanja:

1. Proučite [vremensku osu 1](#) događaja iz oktobra 1943. godine koji se tiču sudbine italijanskih Jevreja u toku nemačke okupacije. Kakva je bila uloga SS generala Odila Globočnika i logora La Rizijera di San Saba kod Trsta?
2. Zašto se hapšenja nisu uvek odvijala u skladu sa očekivanjima nacističkih vlasti?
3. Koliko je Jevreja ukupno deportovano iz Italije i koliko je Jevreja preživelo Holokaust u Italiji?

Grupa 2 Bugarska

Pridružila se silama Osovine: 1. marta 1941.

U proleće 1941. Bugarska se zvanično pridružila silama Osovine i nagrađena je delovima grčke Trakije i jugoslovenske Makedonije, koje su obe imale jevrejsko stanovništvo. Bugarska je i pre početka rata u svojoj politici bila u saradnji sa nacističkom Nemačkom.

Jevrejsko stanovništvo: 48.000 – 50.000

Napomena za učenike: zadatak je da učenici proučite dati tekst i vizuelne izvore i da odgovore na pitanja.

Za svaki od vizuelnih izvora pokušajte da date odgovore na sledeća pitanja:

A) Posmatrajte i identifikujte: Šta prvo primećujete? Koji su ljudi i predmeti prikazani na fotografiji? Kako su raspoređeni u kadru? Koja je postavka? Da li su vidljivi neki tekstualni elementi (reči, znaci, itd.)? Postoje li detalji koje ne možete da identifikujete?

B) Razmislite: Šta je po vašem mišljenju mogao biti razlog za snimanje ovih fotografija? Kakva im je kompozicija? Šta se dešava na slikama? Kada su odvedeni? Kome su bile namenjene ove fotografije?

C) Istražite: Šta nedostaje na fotografijama? Šta se dogodilo samo nekoliko trenutaka pre nego što su fotografije snimljeni? I odmah potom? Koja razmišljanja ili pretpostavke donosite nakon što vidite ove slike?

Prvo ćete naučiti šta se dešavalo u vezi sa Jevrejima i antisemitizmom u Bugarskoj do 1943. godine, zatim šta se dešavalo od proleća 1943. Istražićete različite politike prema bugarskim Jevrejima u starijoj zemlji i na novopripostojenim teritorijama. Morate razumeti koje odgovornosti je preuzela bugarska vlada, bilo kroz saradnju sa nacistima ili samostalno.

- a) Da li je u Bugarskoj bilo antisemitizma pre početka Drugog svetskog rata? Kako se promenio život bugarskih Jevreja nakon donošenja Zakona o zaštiti nacije?

U Bugarskoj nije bilo rasprostranjenog niti ostrašćenog antisemitizma sve do jeseni 1939. godine, kada je izbio Drugi svetski rat. Do 1940. godine, pronemačka vlada je donela prve antijevrejske zakone, uprkos protestima građana. Bugarski pravni propisi počeli su da se primenjuju i na okupiranim teritorijama. Car Boris III doneo je [Zakon o zaštiti nacije](#), koji je

Jevrejima nametnuo mnoga zakonska ograničenja: oni su bili isključeni iz javne službe i prinuđeni da nose Žute značke ili [Davidove zvezde](#). Pored toga, naterani su da žive u izrazito prenaseljenim uslovima. Osim toga, Jevrejima nije bilo dozvoljeno da šetaju [glavnim ulicama](#) niti da posećuju javna okupljanja. Oduzeti su im radio, automobili i druga vredna imovina, a većina odraslih muškaraca Jevreja je regrutovana za [prinudni rad](#). Posle Vanzejske konferencije, u septembru 1942. Bugari su osnovali Komesarijat (kancelariju) za jevrejska pitanja i imenovali poznatog antisemitu Aleksandra Beleva da ga vodi. Komesarijat, koji se finansirao novcem sa blokiranih jevrejskih bankovnih računa, ubrzo je postao glavna adresa Bugarske za bavljenje jevrejskim poslovima.

- b) Bugarska je sprovodila različite politike prema bugarskim Jevrejima u starijoj zemlji i na novopripojenim teritorijama. Razmislite i odgovorite: Šta se desilo sa jevrejskom populacijom u Sofiji i Bugarskoj tokom Drugog svetskog rata? Šta se dogodilo sa jevrejskim stanovništvom koje je živelo na okupiranim teritorijama (Pirot, Južna Srbija, Makedonija, Trakija)? Imajući u vidu sve prikupljene informacije, da li mislite da je Bugarska bila zemlja koja je sarađivala u genocidu nad Jevrejima??

Teritorije pod bugarskom okupacijom

Pogledajte [mapu 5](#) i identifikujte teritorije koje se pominju u tekstu ispod.

Bugarske vlasti su, međutim, deportovale jevrejske stanovnike sa grčkih i jugoslovenskih teritorija koje je Bugarska okupirala 1941. 22. februara 1943. Aleksandar Belev i SS hauptsturmfirer Teodor Daneker, predstavnik Adolfa Ajhmana u Bugarskoj, potpisali su sporazum o deportaciji 20.000 Jevreja iz Nove Zemlje. Pošto je tamo bilo samo oko 12.000 Jevreja, preostalih 8.000 je trebalo prikupiti iz Stare Bugarske, a na meti su bile prve zajednice u Ćustendilu i Plovdivu. Bugarska se pripremala za konačno rešenje. Tokom prve polovine marta 1943. godine, bugarske vojne i policijske vlasti izvršile su deportaciju 11.343 Jevreja koji su živeli na teritorijama pod [bugarskom okupacijom](#). Kada bi Jevreji stigli u nemački pritvor, nemačke vlasti bi ih prevozile u Treblinku, gde su praktično svi ubijeni u gasnim komorama ili streljani.

Bugarska

Tokom rata, Bugarska kao saveznik Nemačke nije deportovala Jevreje iz centralnih pokrajina Bugarske. Kako su vesti o uspešnim deportacijama i skoroj deportaciji Jevreja iz Sofije stizale do prestonice, opozicioni političari, bugarski intelektualci i pripadnici bugarskog sveštenstva podigli su uzbunu i počeli otvoreno da protestuju protiv deportacije Jevreja iz centralnih bugarskih pokrajina. Car Boris je bio sklon da nastavi sa deportacijama sve dok Dimitar Pešev, zamenik predsednika skupštine, poslanik Ćustendila i istaknuti član Borisove vlastite vladajuće partije, lično nije intervenisao i ubedio cara da odloži planiranu deportaciju. Pešev je 19. marta 1943. u parlamentu uneo rezoluciju koja je kritikovala deportacije i zahtevala da se one obustave. Većina u Vladinoj vladajućoj partiji, nesumnjivo uz Borisovo prećutno odobrenje, odbacila je Peševljevu rezoluciju i iznudila njegovu ostavku krajem marta. Nakon Peševljeve ostavke, bugarski zvaničnici su nastavili pripreme za nastavak deportacija. Rastući talas javnih protesta, koji je uključivao intervenciju mitropolita Bugarske pravoslavne crkve, na kraju je primorao Borisa da se predomisli i otkaže deportacije u maju 1943. Ubrzo nakon toga, bugarska vlada

je objavila proterivanje 20.000 Jevreja iz Sofije u provincije. (1934. godine jevrejsko stanovništvo Sofije brojalo je oko 25.000, 9 procenata ukupnog stanovništva glavnog grada.) Policija je brutalno gušila narodne proteste koje su organizovali i Jevreji i nejevrejsko stanovništvo. U roku od oko dve nedelje, bugarske vlasti su proterale skoro 20.000 Jevreja, preselile ih u bugarska sela, a muškarce poslale na prinudni rad u logore. Bugarske vlasti su takođe konfiskovale većinu imovine koju su ostavili oni koji su deportovani. Godine 1945, jevrejsko stanovništvo Bugarske je još uvek brojalo oko 50.000, koliko ih je bilo i pre rata.

c) Na osnovu informacija koje možete dobiti iz predloženog teksta, iz odabranih slika i iz video snimka, odgovorite na pitanje:

Da li je bugarska vojska učestvovala u Holokaustu? Potražite relevantne informacije u predočenim izvorima kako biste obrazložili svoj odgovor.

Tokom prve polovine marta 1943. bugarske vojne i policijske vlasti izvršile su deportaciju 11.343 Jevreja koji su živeli na teritorijama pod bugarskom okupacijom. Bugarske vlasti su uhapšene Jevreje predale nemačkim vlastima koje su rukovodile transportom do centra za ubijanje Treblinka (u okupiranoj Poljskoj), gde su skoro svi odmah po dolasku ubijeni u gasnim komorama ili streljani.

Trakija

[Film](#), Deportacija Jevreja iz Trakije pod bugarskom okupacijom

[Fotografija](#) Jevreja primoranih da se ukrcaju na brod za deportaciju na reci Dunav

Makedonija

[Fotografija](#) bugarskih vlasti koje okupljaju Jevreje u okupiranoj Makedoniji

[Fotografija](#) Jevreja koji utovaruju bure vode u voz za deportaciju u Skoplju

[Svedočenje](#), Albert Sarfati koji je preživio rat, kao očevidac je dao sledeći iskaz:

Utovarili su nas u stočne vagone, po pedeset do šezdeset ljudi po vagonu, sa prtljagom. Nije bilo dovoljno mesta i mnogi su morali da stoje. Nije bilo vode. Deca su plakala... U jednom vagonu se žena porađala... ali nije bilo doktora. Stigli smo u Skoplje u ponoć. Noć. Tama. Otvorili su vagone i u mraku nas ugurali u dve velike zgrade. Na naš voz su dodana kola koja su prevozila Jevreje iz Štipa. Spotičući se jedni o druge u mraku, vukući svoj prtljag i pod neprestanim udarcima bugarskih vojnika, deca, stari i nemoćni pokušavali su da se uguraju u zgradu. Kada je sunce izašlo, shvatili smo da smo u Skoplju u zgradi Monopola, i da su svi Jevreji Makedonije privedeni istog dana.

[Jevrejska zajednica iz Monastira](#)

Ove individualne i porodične portrete članova jevrejske zajednice iz Bitolja, u Makedoniji, bugarske okupacione vlasti su koristile da registruju jevrejsko stanovništvo pre njegove deportacije u martu 1943. godine.

Grupa 3 Rumunija

Priključila se silama Osovine: 23. novembra, 1940.

Jevrejsko stanovništvo: [757.000](#) pre Drugog svetskog rata (skoro 4% stanovništva)

Napomena za učenike: pažljivo pročitajte tekst i rešite zadatak.

Pre Prvog svetskog rata, Rumunija je imala reputaciju da je, pored Rusije, [evropska zemlja u kojoj je antisemitizam najizraženiji](#). Iako su jevrejske zajednice bile prisutne vekovima, Jevreji nisu bili potpuno integrisani, već su bili prinuđeni da žive odvojeno od nejevrejskog seoskog društva. Ogromna većina rumunskih Jevreja nije imala ni državljanstvo, tako da nisu u potpunosti uživali svoja prava. U Rumuniji je postojala duga tradicija široko rasprostranjenog, nasilnog, popularnog antisemitizma.

Na kraju Prvog svetskog rata, iako su Jevreji dobili neka prava, još uvek im nije bilo dozvoljeno da učestvuju u javnom životu, i bili su diskriminirani u mnogim oblastima društva, na primer na univerzitetima.

Uoči Drugog svetskog rata u nacionalnom političkom diskursu su se pojavili sve ekstremniji antisemitski pokreti, čije je prisustvo u zemlji već neko vreme bivalo sve očiglednije. Nakon što je Nemačka primorala Rumuniju da ustupi veliki deo svoje teritorije Sovjetskom Savezu, Mađarskoj i Bugarskoj, u septembru 1940. godine na vlast je došao maršal Jon Antonesku. Podržao ga je fašistički, antisemitski pokret Gvozdene garde.

Zadatak: Pogledajte [mapu 1](#) i [mapu 2](#) i primetite kako su se posle 1940. godine granice Rumunije promenile.

Napomena za učenike: Vlada maršala Jona Antoneskua ubrzo je proglasila niz restriktivnih mera usmerenih protiv Jevreja u Rumuniji. Jevreji su bili podvrgnuti progonima poput nasumičnih hapšenja, ucena, mučenja i konfiskacije imovine i preduzeća.

Rumunija je stala na stranu Nemačke u ratu protiv Sovjetskog Saveza juna 1941. U roku od nekoliko dana od početka invazije, rumunski vojnici, policija i civili su ubili [15.000 Jevreja u gradu Jašiju](#) i izvršili pogrome nad Jevrejima u drugim gradovi pod rumunskom upravom. Rumunska vojska i žandarmerija, uz delimičnu saradnju i podršku nemačkih SS i policijskih jedinica, kao i nekih meštana, masakrirali su [100.000-120.000](#) Jevreja Besarabije i Severne Bukovine (područja koje je URSS pripojio juna 1940. a Rumunija ponovo osvojila u leto 1941). Slične masakre rumunska vojska je izvršila u zapadnoj Ukrajini i posebno u gradu Odesi. Dajući ovlašćenje za [masovna ubijanja na istočnim teritorijama](#), maršal Antonesku je sledio nacistički metod etničkog čišćenja. Posle pogubljenja u Bukovini i Besarabiji, preživeli Jevreji su deportovani u Pridnjestrovlje 1941. Pridnjestrovlje je bilo uglavnom nenaseljeno područje između reka Dnjestra i Buga koje je nacistička Nemačka ustupila Rumuniji u zamenu za njeno učešće u ratu protiv Sovjetskog Saveza.

Zadatak: Pogledajte [mapu 3](#). Na njoj su obeležene teritorije na kojima je Rumunija učestvovala u masakru nad Jevrejima u periodu 1941-1942.

Mnogi Jevreji su umrli od gladi ili bolesti tokom deportacija u Pridnjestrovlje ili nakon njihovog dolaska. Druge su ubile rumunske ili nemačke jedinice, bilo u Pridnjestrovlju ili nakon što su oterani preko reke Bug u Ukrajinu koju su okupirali Nemci.

U [filmu](#) se prikazuje jedan primer kako se deportacija odvijala.

Napomena za učenike: Rumunske vlasti su uspostavile nekoliko geta i logora smrti u Pridnjestrovlju. Međutim, uprkos ovim preliminarnim pripremama, Jevreji iz Starog kraljevstva (Rumunija pre Prvog svetskog rata) i iz južne Transilvanije nisu deportovani. Što se tiče Antoneskuove antisemitske politike prema rumunskim Jevrejima, mora se naglasiti da je Antonesku pravim Rumunima smatrao samo Jevreje koji su živeli u Rumuniji pre Prvog svetskog rata i one koji su živeli u južnoj Transilvaniji, za razliku od Jevreja koji su bili nastanjeni u Besarabiji i južnoj Bukovini. Naredio je da se seoski Jevreji Besarabije i Bukovine istrebe, a urbani Jevreji zatvore u geta i koncentracione logore. U leto 1941. deportovao je [150,000](#) besarabskih i bukovinskih Jevreja u Pridnjestrovlje, gde su mnogi poginuli ili ubijeni. U ostatku Rumunije Jevreji su bili koncentrisani u gradskim centrima, a njihova imovina je konfiskovana. Međutim, Antonesku je odbio da ih preda nacistima.

Zadatak: 1. Na osnovu teksta i [fotografije](#) 1, odgovorite na pitanje: ko je odgovoran, a ko je učestvovao u deportaciji Jevreja iz Besarabije i Bukovine u Pridnjestrovlje?

1. Pogledajte [fotografiju](#) 2 i odredite koji su Jevreji iz jednog sela u Besarabiji po polu i starosti odvedeni u Pridnjestrovlje?

Od deportacije u Pridnjestrovlje do oslobođenja od strane Crvene armije u martu 1944. godine, [120.000](#) deportovanih stradalo je od hipotermije, gladovanja i epidemija bolesti ili pak bilo ubijeno. Ne treba zaboraviti desetine hiljada lokalnih Jevreja u Pridnjestrovlju koji su bili žrtve rumunske invazije.

Ukupno [380.000 – 400.000](#) Jevreja, uključujući Jevreje iz Pridnjestrovlja, ubijeno je u oblastima pod rumunskom kontrolom, a pod diktaturom Antoneskua (1940-1944).

Očigledno je da rumunske vlasti nisu u potpunosti sprovele progon i izvršile masovna ubistva nad Jevrejima. Sledstveno tome, oko [300.000](#) Jevreja iz Rumunije su uspeli da izbegnu nemačko „Konačno rešenje“ i preživeli Holokaust.

Odgovorite na pitanja:

1. Da li je Rumunija bila antisemitska zemlja pre Drugog svetskog rata?
2. Koliko je Jevreja tamo živelo pre rata?
3. Kakvi su bili životni uslovi Jevreja nakon pridruživanja Rumunije silama Osovine?
4. Koje su bile inicijative i akcije rumunskih vlasti protiv Jevreja tokom i nakon invazije na Sovjetski Savez?
5. U kojoj meri je Rumunija ispunila „Konačno rešenje“?

6. Koliko je Jevreja ubijeno u oblastima pod rumunskom kontrolom, a pod diktaturom Antoneskua?

DEO II. Predviđeno vreme: 20 minuta

Napomena za nastavnike: Na kraju se od učenika traži da sva saznanja rezimiraju u tabeli nakon zajedničkog promišljanja (oluje ideja) sa razredom kroz diskusiju koju vodi nastavnik. Nakon popunjavanja tabele, učenici upoređuju podatke i pronalaze sličnosti i razlike između različitih oblika saradnje i kolaboracije.

	Italija	Bugarska	Rumunija
Poraženi/ Pristupili silama Osovine			
Jevrejsko stanovništvo pre Drugog svetskog rata			
Koje kategorije ljudi su bile uključene u vršenje genocida nad Jevrejima?			
Na koji način je sprovedeno „Konačno rešenje“?			
Da li su postojale određene specifičnosti u vezi sa sprovođenjem „Konačnog rešenja“?			
Jevrejsko stanovništvo posle Drugog svetskog rata			

ZAKLJUČAK

Predviđeno vreme: 10 minuta

Napomena za nastavnike: Ova nastavna aktivnost se završava aktivnošću osmišljenom na osnovu tehnike 3-2-1 koja predstavlja oblik samovrednovanja i povratne informacije nastavniku o uspešnosti postizanja ishoda. Učenici pojedinačno popunjavaju izlaznu kartu i predaju je nastavniku.

3-2-1 EXIT TICKET

3	3 facts from today's learning activity
2	2 things I found interesting
1	1 question I have for next time

3 Tri činjenice iz današnje nastavne aktivnosti

2 Dve stvari koje su mi bile zanimljive

1 Jedno pitanje koje imam za naredni put

Lista ključnih pojmova

Kolaboracija: odnosi se na saradnju koja je činila deo istorije Drugog svetskog rata, istorije okupacije i svakodnevnog života i kao suštinski faktor uticaja na Holokaust. Kolaboracija podrazumeva reakciju na ponude i (iznuđene) zahteve nacista zahvaljujući kojoj je nacistička politika dobila legitimitet, bila praćena, sprovedena, podržavana i/ili omogućena.

Koncentracioni logor: Širom Evrope koju su okupirali Nemci, nacisti su osnovali logore za hapšenje i, ako je potrebno, ubijanje takozvanih državnih neprijatelja, uključujući Jevreje, Cigane, političke i verske protivnike, članove nacionalnih pokreta otpora, homoseksualce i druge. Interniranje u koncentracionom logoru bio je neograničenog trajanja, nije bilo povezano ni sa jednim određenim činom i nije podlegalo nikakvoj sudskoj reviziji. Pored koncentracionih logora, nacistički režim je organizovao nekoliko drugih vrsta logora uključujući radne logore, tranzitne logore, logore za ratne zarobljenike i centre za ubijanje.

Saradnja: udruživanje sa drugima na obostranu korist. „Saveznici iz Drugog svetskog rata su intenzivno saradivali u razvoju i proizvodnji novih i postojećih tehnologija za podršku vojnim operacijama i prikupljanju obaveštajnih podataka tokom Drugog svetskog rata“.

Eufemizam: Eufemizam je naizgled neuvredljiva reč ili fraza koja zamenjuje reč ili frazu koja bi se smatrala uvredljivom ili štetnom. To je „lep način“ da se kaže nešto neprijatno. Nacistički zvaničnici su često koristili eufemizam kada su govorili o aktima nasilja i terora i njihovom cilju da ubiju sve Jevreje. Na primer, fraza „poseban tretman“ (Sonderbehandlung, na nemačkom) je korišćena umesto reči ubistvo.

Fašizam: politički pokret koji uzdiže čitavu naciju, a često i rasu, iznad pojedinca i koji se zalaže za: centralizovanu totalitarnu državu na čelu sa harizmatičnim vođom; širenje nacije, po mogućstvu vojnom silom; nasilno potiskivanje, a ponekad i fizičko uništavanje protivnika kako stvarnih tako i prividnih.

„Konačno rešenje“: je skraćeni naziv nacističkog izraza „Konačno rešenje jevrejskog pitanja“. Sam izraz je bio eufemizam koji su koristili lideri nacističke Nemačke. „Konačno rešenje jevrejskog pitanja“ je bila poslednja faza Holokausta i odigrala se od 1941. do 1945. Bilo je to namerno, planirano, masovno ubistvo evropskih Jevreja. Mnogi Jevreji su ubijeni pre nego što je počelo „konačno rešenje“. Međutim, ogromna većina Jevreja koji su poginuli u Holokaustu ubijena je kao deo „konačnog rešenja“.

Genocid: Genocid se odnosi na koordinisano i planirano uništavanje grupe ljudi (počinioci definišu o kakvoj je „grupi“ reč). Genocid je skoro uvek praćen masovnim ubijanjem, mada je ovaj zločin pokušaj da se uništi grupa, a ne nužno da se ubiju svi članovi te grupe. Neki genocid nazivaju „zločinom nad zločinima“. Drugi označavaju genocid kao krajnji zločin protiv čovečnosti jer genocid ima za cilj da iskoreni deo čovečanstva.

Genocid je u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida Ujedinjenih nacija definisan kao „dela počinjena u nameri da se potpuno ili delimično uništi kao takva neka nacionalna, etnička, rasna ili religiozna grupa“. Iako je ovo pravno primenjiva definicija genocida, termin genocid je postojao i u periodu pre Konvencije iz 1948. godine, ali je ipak samo mali broj stručnjaka je u potpunosti zadovoljan ovom definicijom, uglavnom zbog praktičnih poteškoća u dokazivanju „namere“. Stručnjaci su decenijama predstavljali mnogobrojne alternativne definicije pojma „genocid“ i o njima raspravljali, često želeći da prošire listu grupa sadržanih u definiciji UN.

Logori smrti: logori koji su osnovani za sistematsko ubistvo Jevreja i Roma. Isključivo su ovoj nameni služila benzinska pumpa Kulmhof (Chelmno) i logori Belžec, Sobibor i Treblinka. Aušvic, Majdanek i Mali Troštinec sadržali su objekte slične onima u logorima smrti, ali su bili korišćeni i kao koncentracioni, radni ili tranzitni logori.

Logor za interniranje: Interniranje je zatvaranje ljudi, obično u velikim grupama, bez optužbi ili namere da se podignu optužnice. Izraz se posebno koristi za zatvaranje „neprijateljskih građana u ratu ili lica osumnjičenih za terorizam“. Logor za interniranje se razlikuje od koncentracionog, ali ipak poseduje neke njegove karakteristike (kao fašistički logori na istočnom delu Jadrana).

Tranzitni logori: tranzitni logori su funkcionisali kao privremeni objekti za smeštaj Jevreja koji su čekali deportaciju. Ovi logori su obično bili poslednja stanica pre deportacije u logor smrti.

PRILOZI

1. SAVEZNIŠTVO SA SILAMA OSOVINE, 1939-1941

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/axis-alliance-1939-1941?parent=en%2F3343>

2. NEMAČKA UPRAVA U EVROPI, 1942.

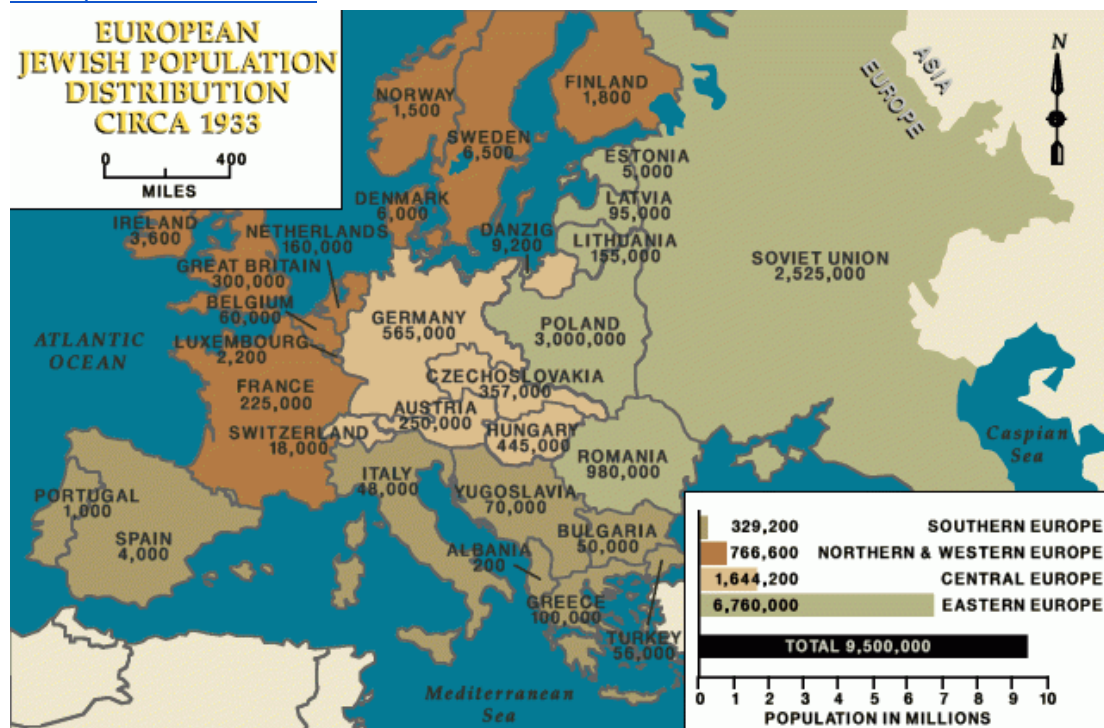
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/german-administration-of-europe-1942>

3. Raspodela evropskog jevrejskog stanovništva, oko 1933.

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/european-jewish-population-distribution-ca-1933?parent=en%2F2906>

4. [Antisemitski strip](#) objavljeni su u „La Difesa della Razza” povodom antisemitskog zakona „Mere za odbranu italijanske rase” (15. novembar 1938.).

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Difesa_della_Razza.jpg

5. Flori (Florica) Jagoda opisuje kako je tražila utočište u Italiji.

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/oral-history/flory-floritza-jagoda-describes-seeking-refuge-in-italy?parent=en%2F5174>

6. Protokol iz Vanzeje, 20. januar, 1942.

<https://avalon.law.yale.edu/imt/wannsee.asp>

Zemlja	Broj
A.	
Nemačka	131.800
Austrija	43.700

Istočne teritorije	420000
Generalno gubernatorstvo	2.284.000
Bjalistok	400.000
Protectorat Češka i Moravska	74.200
Estonija	nije bilo Jevreja
Letonija	3.500
Litvanija	34.000
Belgija	43.000
Danska	5.600
Francuska / okupirana teritorija	165.000
Francuska / neokupirana teritorija	700.000
Grčka	69.600
Nizozemska	160.800
Norveška	1.300
B.	
Bugarska	48.000

Engleska	330.000
Finska	2.300
Irska	4.000
Italija sa Sardinijom	58.000
Albanija	200
Hrvatska	40.000
Portugal	3.000
Rumunija sa Besarabijom	342.000
Švedska	8.000
Švajcarska	18.000
Srbija	10.000
Slovačka	88.000
Španija	6.000
Turska (evropski deo)	55.500
Mađarska	742.800
SSSR	5.000.000

Ukrajina	2.994.684
Bela Rusija bez Bjalistoka	446.484
Ukupno	preko 11.000.000

7. MAPA <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/italy>

8. MAPA

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/deportations-from-italy-1943-1945?parent=en%2F5174>

9. VREMENSKA OSA, HOLOKAUST 1945.

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/1943-key-dates>

10. <https://www.yadvashem.org/holocaust/about/final-solution-beginning/romania.html>

11. <https://www.yadvashem.org/download/education/conf/Stark.pdf>

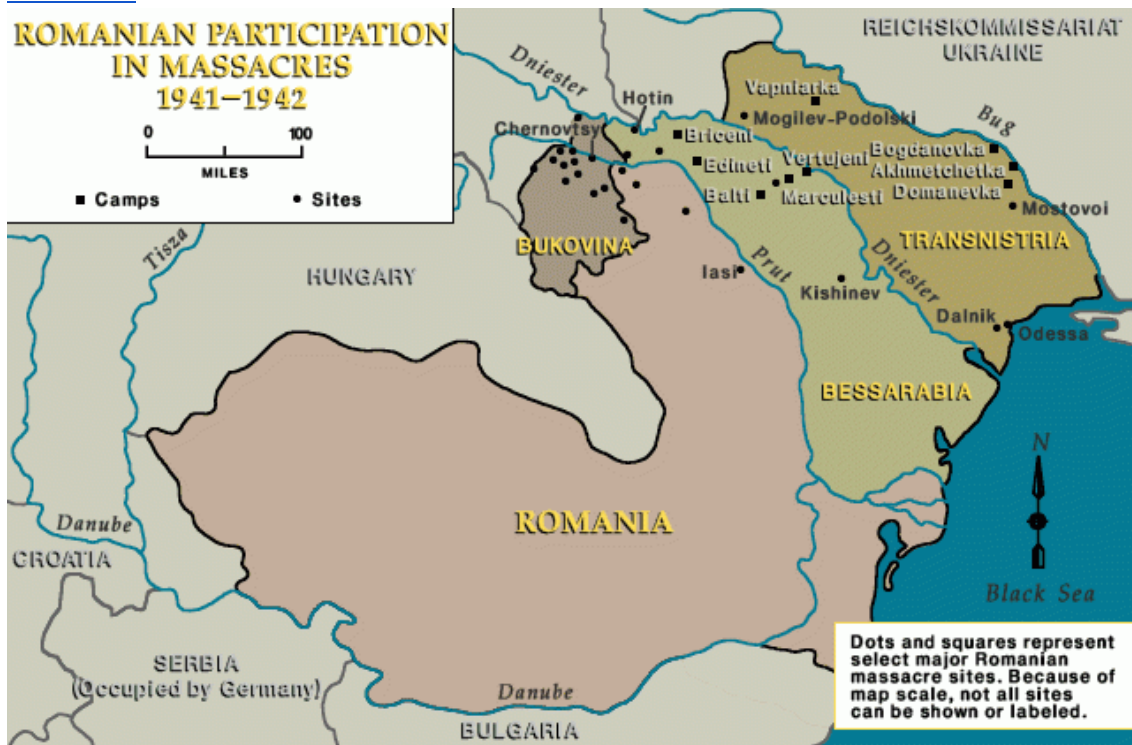
12. Romania 1933 <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/romania-1933>

13. Rumunija 1941. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/romania-1941>

14. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/romanian-participation-in-massacres-1941-1942>

15. VIDEO - DEPORTACIJA JEVREJA IZ BALTIJA, BESARABIJA

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/film/deportation-of-jews-from-balti-bessarabia>

16. Jon Antonescu https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%20%205743.pdf

17. DEPORTACIJA JEVREJA IZ KIŠINEVA

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/deportation-of-jews-from-kishinev?parent=en%2F6527>

18. JEVREJI OKUPLJENI ZA DEPORTACIJU IZ SELA U BESARABIJI

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/jews-assembled-for-deportation-from-a-bessarabian-village>

19. SILE OSOVINE I HOLOKAUST <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/axis-powers-and-the-holocaust>

20. Bugarska https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206092.pdf

21. **Zakon o zaštiti nacije**
<https://documents.yadvashem.org/index.html?language=en&&TreeItemId=5089464>

22. BUGARSKA, PROMENE U GRANICAMA, 1939-1942

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/bulgaria-border-changes-1939-1942>

23. DEPORTACIJA JEVREJA IZ TRAKIJE POD BUGARSKOM OKUPACIJOM

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/film/deportation-of-jews-from-bulgarian-occupied-macedonia?parent=en%2F5955>

23. OBAVEZNA ZNAČKA ZA JEVREJE U GRČKOJ

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/compulsory-jewish-badge-in-greece>

24. NORBERT J. JAŠAROF OPISUJE PROMENE U USLOVIMA ŽIVOTA JEVREJA U BUGARSKOJ

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/oral-history/norbert-j-yasharoff-describes-the-change-in-living-conditions-for-jews-in-bulgaria>

25. REGISTRACIJA ZA PRINUDNI RAD, SOLUN

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/registration-for-forced-labor-in-salonika?parent=en%2F7665>

26. BUGARSKE VLASTI OKUPLJAJU JEVREJE U OKUPIRANOJ MAKEDONIJI

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/bulgarian-authorities-round-up-jews-in-occupied-macedonia>

27. JEVREJSKA ZAJEDNICA U MONASTIRU: FOTOGRAFIJE ZA REGISTRACIJU

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/gallery/jewish-community-of-monastir-photographs-for-registration?parent=en%2F9150>

28. TABELA

	Italija	Bugarska	Rumunija
Poraženi/ Pristupili silama Osovine			
Jevrejsko stanovništvo pre Drugog svetskog rata			
Koje kategorije ljudi su bile uključene u vršenje genocida nad Jevrejima?			
Na koji način je sprovedeno „Konačno rešenje“?			
Da li su postojale određene specifičnosti u vezi sa sprovođenjem „Konačnog rešenja“?			
Jevrejsko stanovništvo posle Drugog svetskog rata			